

*Проценко Т. О.,**доктор юридичних наук, професор, начальник
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України**Селезньова О. М.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
ПВНЗ «Буковинський університет»*

ПОЗИТИВИ Й НЕГАТИВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОГЛЯД З ПОЗИЦІЇ ФІЛОСОФІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу позитивних і негативних сторін інформаційного суспільства, окреслюються тенденції його розвитку в контексті філософської думки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, Інтернет, інформація, комп'ютерні технології, технологічна сингулярність.

Постановка проблеми. Позитивна сторона як власне технологічного розвитку, так і інформаційного суспільства досить вагома, і ми не помилимося, коли скажемо, що сучасний час є переломним для людства – воно кидає виклик власним досягненням. І сьогодні є явним знаком того, що людські перспективи безмежні. Водночас інформаційне суспільство породжує й негативні явища. Знаючи про них і передбачаючи наслідки, маємо можливість пом'якшити отриману реальність, а деколи й узагалі запобігти небажаному. Це зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження як з погляду філософії, так і власне юриспруденції.

Нестримний розвиток інформаційного суспільства викликає значний інтерес у науковій спільноті. Зокрема, феномен інформаційного суспільства розглядали у своїх працях О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань [1], Ю.А. Данько [2], Д.В. Дюжев [3], А.В. Колоднок [4], М.М. Мойсєєв [5], А.М. Новицький [6], О.В. Стівпець [7], Є.С. Цимбаленко [8], В.С. Цимбалюк [9] та інші вчені. Малодослідженими, однак, залишаються аспекти порівняння позитивних і негативних сторін інформаційного суспільства.

Метою статті стала спроба з'ясування позитивних і негативних сторін інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи наше дослідження, виділимо такі позитивні риси інформаційного суспільства:

1) вільний доступ до всієї інформації, що не становить державної чи іншої таємниці. Володіючи Інтернетом, людина отримує доступ до безлічі знань, що коли-небудь були занесені у всевітню мережу Інтернет. Ніяких тимчасових і просторових кордонів, усі надбання науки, що ще донедавна зберігалися в заповнених архівах і бібліотеках, тепер можна знайти через комп'ютер або телефон, не виходячи з кімнати. Для людства це стало величезним кроком уперед у контексті наукових досліджень, коли результати однієї дослідницької групи відразу після їх публікації стали доступними всім іншим у всьому світі, від чого науковими знаннями стало користуватися легше. Відповідно, відкриття у сфері науки, техніки тощо стають все більш різноманітними; над деякими проектами можуть працювати вчені з різних країн, знаходячись у своїх лабораторіях, але контактуючи один з одним у реальному часі.

У технічному плані можна виділити досягнення медицини, коли лікар має можливість проводити операції, знаходячись окремо від свого пацієнта, шляхом використання спеціальної техніки;

2) можливість вільного спілкування між людьми різних країн у реальному часі. Особливістю цього є можливість звичайних людей користуватися інформаційними надбаннями людства. Не так уже й давно це було дозволено лише матеріально забезпеченому класу. Тепер доступ до Інтернету має кожний житель цивілізованого світу. Існують різноманітні способи текстового, аудіо- та відеоспілкування, і подібні технології використовуються як у повсякденному побутовому житті (для вирішення важливих життєвих питань), так і для ведення бізнесу. У багатьох компаніях і підприємствах поширена практика відеоконференцій, коли один або кілька учасників знаходяться на віддаленні один від одного. Подібні технології також застосовуються і в окремих вищих навчальних закладах, коли лекції читаються дистанційно;

3) з розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій змінилися (полегшилися) форми роботи, створюється потреба у спеціалізованих комп'ютерних знаннях для виконання трудової функції (зокрема, у банківській діяльності, для здійснення різноманітних фінансових операцій, на підприємствах для ведення бухгалтерського обліку тощо). Комп'ютери стали розв'язувати математичні задачі, що раніше забирали багато часу й сил у людини та з якими її мозок не в змозі був упоратись. Подібні технології широко використовуються в повсякденному житті;

4) можливість людини до самореалізації. Мережа Інтернет надає своїм користувачам безперешкодне право користуватися наявною інформацією та ділитися своїми знаннями й результатами інтелектуальної діяльності з широким колом осіб. На сьогодні саме Інтернет є головним творчим полем діяльності сучасного покоління. Змога поділитися своїми творчими надбаннями, не витрачаючи на це фінансових ресурсів, є надзвичайно привабливою. Більше того, виникають право зберігати анонімність і можливість безпосереднього контакту з іншими людьми. Але, варто зазначити, що саме через це мають місце й випадки порушення авторських прав, коли інший інтернет-користувач присвоює собі авторство того чи іншого витвору. І через анонімність справжнього автора стає майже неможливим захист його прав. Особливо це виявляється, коли між порушенням права й виявленням цього порушення минув тривалий час. Але подібний ризик виправданий шансом набуття популярності в Інтернеті, що нерідко входить у реальний світ, а інтернет-хоббі стає справжньою прибутковою професією.

Тому не варто виключати й незліченні можливості заробітку, які з'явилися з розвитком технологій: фінансові ринки, відкриті для широких мас; інтернет-послуги та пов'язані з ними нові ро-

бочі місця; копірайтинг; веб-дизайн; реклама. Також великої популярності набувають так звані «віртуальні гаманці», які дають змогу здійснювати міжнародні платежі, зберігати кошти в різних валютах, вільно конвертувати валюту, і все це – не користуючись послугами звичайних банків.

Іншими словами, інформаційне суспільство подарувало людству новий світ із широким колом діяльності та можливостей, за допомогою чого людина отримала здатність вести активне життя, не відходячи від комп'ютера (телефона).

Водночас позитивні сторони інформаційного суспільства не виключають і його негативних виявів.

Специфіка людини така, що вона завжди прагне до комфорту. Незначне фізичне навантаження, полегшена інтелектуальна праця – ось запорука хорошого життя сучасної людини. Інформаційне суспільство забезпечило відповідні умови. Не потрібно виходити на вулицю, відправлятися в далекі подорожі, користуватися архівами й бібліотеками, оскільки тепер це можна здійснити за допомогою Інтернету. Значна кількість людей користується цими зручностями, що призвело до значного зниження фізичної активності сучасної людини. Велику частину часу вона проводить у сидячому або лежачому положенні: робота, навчання, перегляд телевізора, спілкування по телефону, інтернет-серфінг. Навіть побутова робота більше не становить труднощів: готування їжі, прання одягу, прибирання – все це можна вирішити натисканням кількох кнопок. Не складно уявити, як змінилося фізичне здоров'я сучасної «інформаційної» людини, порівняно з людиною двадцятого століття. Велика частина планети страждає від надмірної ваги, поширилися захворювання, викликані сидячим способом життя, ослаблення імунітету, пов'язане з малим фізичним навантаженням і відсутністю прогулянок на свіжому повітрі. І найгірше те, що порушується саме поняття «нормального» способу життя для людини, бо тепер тривалі кілометрові прогулянки здаються сучасній людині фізичною вправою, а не повсякденною необхідністю.

Технічний прогрес подарував людству не тільки фізичні хвороби, а й психічні. Можливості «світу в чотирьох стінах» приваблюють нереалізованих у справжньому житті людей, асоціальних осіб і соціопатів, що знайшли інтернет-простір більш придатним для свого життя, ніж реальність. Таких людей називають інтернет-залежними.

Особливо гостро проблема залежності стосується підлітків. Анонімність і майже повна безкарність дій дали їм змогу виплеснути свій бунтарський характер на інтернет-суспільство, позбавляючи потреби робити це в реальному житті, де за такі дії існує певна відповідальність. Але проблема в тому, що саме це створює умови того, що підліток почуває себе комфортніше в Інтернеті. Він знаходить ту свободу, яку неможливо досягнути в матеріальному світі. Мережеве суспільство стало справжнім відкриттям для нерішучих дітей або тих, хто прагне до самореалізації. Це особливо стосується віртуальних багатокористувачьких ігор, які стали справжньою катастрофою сучасності.

З цього випливає ще одна проблема інформаційного суспільства, а саме: можливість добровільного відлучення від суспільства. Людина при здоровому глузді нізащо не вирішить відрізати себе від навколишнього світу й позбутися істотної кількості благ, що цей світ дає. Але люди, які звикли спілкуватися з «примарними» особами шляхом інтернет-чату, де не чуєш голосу та не бачиш співрозмовника, найчастіше страждають соціопатією і соціофобією, коли стає некомфортно й навіть важко спілкуватися з реальними людьми (не кажучи вже про групу людей).

Навіть інтернет-анонімність не досконала. Той, хто знайшов зручним віртуальне спілкування, найчастіше викладає в мережу свої справжні дані, фотографії, особисту інформацію. На сьогодні

ні існують програми, де необхідно зазначити своє місце розташування, і користувачі, відповідно, можуть знайти відповідну особу в тому чи іншому місці. Люди не сприймають небезпеки подібної відвертості в мережі. Не потрібно бути співробітником спеціальних служб, щоб дізнатися про людину все можливе, просто зайшовши на його активну сторінку в соціальній мережі. Вік, соціальний і сімейний стан, персональні дані, інтереси, коло знайомих, особисті проблеми чи насущні думки – вся ця інформація тепер знаходиться у вільному доступі. Інформація, яка донедавна вважалася плитками й обговорювалася у вузькому колі знайомих, тепер виставлена на громадський огляд. Особисте життя звужується; воно вже стало суспільним надбанням. Справді, особистими даними залишилися тільки номер паспорта та ідентифікаційний код.

Ще одна проблема інформаційного суспільства – це перенасичення інформацією. Як уже вказувалося вище, на сьогодні у вільному доступі перебуває неконтрольований обсяг великої кількості інформації, з якою сучасна людина зіштовхується щодня. Реклама, телевізійні передачі, інтернет-простір створюють межі сучасного індивіда, перенасичуючи його непотрібними знаннями, пустою беззмисловою інформацією, що підсвідомо зберігається в мозку.

Значну проблему створює для суспільства й неправдива інформація, з якою людина неминує стикається й через своє незнання використовує неперевірені дані, що можуть становити значну небезпеку для здоров'я і навіть життя людини. Так, багато людей, щоб позбутися потреби зайвий раз ходити до лікарні, користуються послугами Інтернету. Вони намагаються самостійно ідентифікувати свою хворобу, вводючи в пошуковики свої симптоми, або, що ще гірше, за симптомами шукають ліки, не радячись при цьому з професійним лікарем, або довіряючи невидимим інтернет-консультантам, практика яких на сьогодні поширена. На жаль, законодавчо не закріплена відповідальність за подібні лікарські консультації.

Зазначені проблеми становлять негативну сторону інформаційного суспільства. Проте це лише поверхові «хвороби».

Сьогоднішній світ цілком залежить від електрики. Усе, від побутової праски до заводів-гігантів і промислових комплексів, функціонує за рахунок електрики. Якщо позбавити світ цього ресурсу всього на одну хвилину, настане хаос, що зумовить катастрофічні наслідки. Людина не замислюється над тим, наскільки сильно залежить від електроніки: комп'ютери, телефони, телевізори, кухонні прилади, Інтернет, банківські системи, освітлення, електронні системи безпеки тощо. Кожен день людство споживає таку кількість електрики, що варто лише тішитись, що цей ресурс технічно невичерпний: людина навчилася переробляти енергію вітру й води в електроенергію. Складно сказати, чи є подібна залежність у ресурсі чимось негативним, бо людство поки не знайшло альтернативної заміни електрики. На сьогодні проводиться досить багато досліджень, які допомогли б людині використовувати світло сонця як ресурс, що фактично є невичерпним джерелом енергії.

Наступне, до чого призвели умови інформаційного суспільства, тільки для меншості буде здаватися недоліком, але фактично це вже досягло масштабів катастрофи, від якої люди свідомо відвертаються: мова йде про медицину. Звісно, не може не радувати прогрес, якого людство досягло в зазначеній сфері з розвитком технологій і доступом до інформації. На сьогодні можна вилікувати хвороби, які ще кілька десятиліть тому вважалися смертельними. Більше того, сучасні дослідження стовбурових клітин засвідчують, що скоро можливо буде вирощувати органи, яких потребують пацієнти. Рано чи пізно питання позаматкового народження виникне в суспільстві, знайдуться прибічники та

противники цієї ідеї й неможливо передбачити, що ж вийде в результаті.

На сьогодні всесвітньою проблемою є перенаселення людства. Як уже зазначалося, досягнення в медицині є водночас позитивним явищем і катастрофічним. Проблема перенаселення полягає у вичерпності земних ресурсів, засміченні земної поверхні й вод та інших природних катастрофах, які можуть дати про себе знати через декілька десятиліть.

Ще однією неоднозначною проблемою, яка активно набуває популярності серед наукових кіл, є створення штучного інтелекту. Тепер комп'ютерні технології розвинулися достатньою мірою, щоб саме комп'ютери могли розв'язувати логічні задачі на рівні віртуального інтелекту, коли ігрові персонажі виконують завдання, мають характер і діють залежно від ситуації. Але навіть якщо «людина-коп'ютер» виглядає та діє як справжня (реагує негативно на образи, радіє хорошим учинкам і відмовляється робити те, що не властиво її характеру), вона однаково лише програма, комп'ютерний код, запрограмована поведінка на певні подразники. Володіючи волею, інтелект здатний не просто діяти за інструкціями своєї програми, а підлаштуватися під ситуації, діяти так, як вважатиме за правильним, і ці дії щоразу можуть бути різними.

Відомо, що при всіх своїх прихованих можливостях, є завдання, з якими мозок людини не в змозі впоратися. Людина не може запам'ятати тексти сотні книг, навіть якщо й прочитає їх кілька десятків разів: існує короткочасна й довготривала пам'ять, яка обмежує розумові здібності людини. Також не може за секунду обчислити складні математичні задачі й формули, не кажучи про запам'ятовування величезної бази даних. Але штучний інтелект буде володіти всіма цими можливостями, і його пам'ять буде обмежена лише гігабайтами й терабайтами.

На сьогодні, у часи, коли подібні технології перебувають лише на початкових стадіях свого розвитку, ідея футуристичного майбутнього здається нереальною і навіть абсурдною. Але хіба могла людина дев'ятнадцятого століття уявити, що в майбутньому світ зможе спілкуватися через віртуальну мережу? А людина п'ятнадцятого століття вважала б жахливою ідею вільної релігії, коли невіра не переслідується законом, а в деяких випадках навіть вважається розумною.

Сучасний нестримний розвиток технологій може призвести до технологічної сингулярності, що характеризується вибуховим зростанням швидкості науково-технічного прогресу, яке, імовірно, матиме місце за створенням штучного інтелекту й машин, здатних до самовідтворення. Проблема в тому, що інтелект людини розвивається повільніше технологій. Існує можливість, що деякі технології стануть невідкладними для людини й будуть занадто складними для її розуміння. Саме в цьому випадку може виникнути ідея створення штучного інтелекту, який керуватиме подібними технологіями.

У майбутньому за допомогою генної інженерії та кіборгізації людина зможе безпосередньо поєднати технології й органіку, змінюючи своє тіло на генному рівні. Ідея вдосконалення людського тіла завжди була привабливою, особливо якщо результатом є небажане зростання інтелектуальних можливостей і фізичної сили людини.

Багато науковців вважають цілком імовірною ідею постлюдини – людини майбутнього, яка відмовилася від звичайного людського вигляду в результаті впровадження біо- й нанотехнологій. Така людина більше не буде підвладна емоціям, володітиме інтелектом і знаннями комп'ютера й навіть позбудеться старіння. Саме такі люди населятимуть світ майбутнього. Подібні думки є цілком логічними, тому що ще у XIX ст. з популяризацією теорії еволюції виникла думка, що людина, можливо, не вершина розвитку живих істот, а тільки її проміжна ланка.

Висновки. Вищенаведене (як позитиви, так і негативи інформаційного суспільства) здається неминучим. Водночас варто обумовити, що належне нормативне поле регулювання як власне інформаційних, так і інших відносин, що виникають, змінюються та припиняються в інформаційному суспільстві, може якщо не вирішити вказані проблеми, то принаймні пом'якшити негативні впливи інформаційного суспільства. Провідну роль у такому регулюванні має відіграти інформаційне право, що забезпечить спеціалізовану регламентацію інформаційних відносин.

Необхідно також зазначити, що й відмова від побудови інформаційного суспільства є неможливою і неправильною. Держави, що застигнуть на одному етапі розвитку, поступово втрачатимуть передові світові можливості й будуть відкинуті як в економічному, так і соціальному плані далеко назад. Це дає підстави дійти висновку, що побудова інформаційного суспільства у світі загалом і в окремій державі зокрема є необхідною, проте має бути підкріплена належним нормативно-правовим забезпеченням.

Література:

1. Данильян О.Г. Інформаційне суспільство: морально-етичний дискурс / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань // Інформація і право. – 2014. – № 1 (10). – С. 16–25.
2. Данько Ю.А. Теорії інформаційного суспільства в сучасному науковому дискурсі / Ю.А. Данько // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2013. – № 1. – С. 76–84.
3. Дюжев Д.В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Д.В. Дюжев. – Донецьк, 2004. – 19 с.
4. Колоддок А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / А.В. Колоддок. – К., 2005. – 20 с.
5. Мойсєєв М.М. Інформаційне суспільство: можливості та реальність / М.М. Мойсєєв // Інформаційне суспільство. Шлях України : збірник наук. статей. – К. : Бібліотека інформаційного суспільства, 2004. – С. 272–283.
6. Новицький А.М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : [монографія] / А.М. Новицький. – Ірпінь : НУ ДПС України, 2011. – 444 с.
7. Стовпець О.В. Філософсько-правові проблеми державної політики у сфері формування інформаційного суспільства / О.В. Стовпець // Наукові записки НаУКМА. – 2012. – Т. 129 : Юридичні науки. – 2012. – С. 84–87.
8. Цимбаленко Є.С. Інформаційне суспільство: стан розбудови і проблеми / Є.С. Цимбаленко // Інформаційне суспільство. – 2011. – Вип. 14. – С. 59–65.
9. Цимбалюк В.С. Інформаційне право – право інформаційного суспільства / В.С. Цимбалюк // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія «Політологія. Соціологія. Право»: збірник наук. праць. – 2010. – № 3(7). – С. 153–157.

Проценко Т. А., Селезнева О. Н. Положительные и негативные стороны информационного общества: взгляд с позиции философии

Анотація. Стаття посвящена аналізу позитивних і негативних сторін інформаційного суспільства, визначається тенденції його розвитку в контексті філософської думки.

Ключевые слова: інформаційне суспільство, Інтернет, інформація, комп'ютерні технології, технологічна сингулярність.

Protsenko T., Selezniova O. Positives and negatives of the information society: a view from the standpoint of philosophy

Summary. The article analyzes the positive and negative aspects of the information society, defined its trends in the context of philosophical thought.

Key words: information society, Internet, information, computer technology, technological singularity.